

література, жіноча проза і жіноче (фемінне) письмо, стосовно використання яких авторка відзначає мішанину. Дослідниця каже, що жіноча література розглядається у межах жіночих студій, жіноча проза – феміністичною критикою. «А отже, на долю гендерних студій з літературознавства припадає поняття жіноче письмо, а точніше фемінне (із аналогом – маскулінне). Вивчення фемінних і маскулінних практик з опертям на методологію деконструкції (тобто предмету і методології гендерних студій), приводить до передбачуваного висновку про те, що не обов'язково бути біологічною жінкою, щоб творити жіноче письмо [6]».

Узагальнюючи сучасний стан теоретичної розробленості питань гендерного літературознавства, не можна не відзначити втрат у тій його частині, що орієнтована на стиль західної практики. Українського читача відлякує її зухвала для українського вуха термінологія. Але за незвичними термінами постає цілком зрозумілий зміст. Введене Л. Ірігарай поняття «вагінального символізму», на відміну від «символізму фалічного», визначається через множинність, децентрованість, дифузність значень і синтаксичної структури.

Отже, гендерний підхід враховує гендерну диференціацію, виявляє субтексти, що відображають символи жіночого і чоловічого досвіду, а також дозволяє деконструювати, здавалося б, непорушні поняття. Гендерна інтерпретація дає змогу проаналізувати твори з погляду уявлень про «фемінність» і «маскулінність», які, своєю чергою, є конструктами культури і невпинно еволюціонують в історичній перспективі [3, 83].

Список використаної літератури:

1. Гончар Ю. Гендерний аналіз художньо-образного світу Шевченка в контексті європейської романтичної традиції / Ю. Гончар. – Черкаси, 2007. – С. 22 – 25.
2. Гончар Ю. Гендерний аспект сучасного українського літературознавства / Ю. Гончар. – Захід – Схід. – №7. – 2009. – Режим доступу: <http://www.zahid-shid.net/index.php?rt=akt&num=7&start=6>
3. Грицак Н. Базові концепції та ідеї гендерної теорії / Н. Грицак. – Стратегічні пріоритети. – № 1. – 2006. – С. 79 – 87.
4. Зборовська Н. В. Психологія і літературознавство: [посібник] / Н. В. Зборовська. – К.: Академвидав, 2003. – 392 с.
5. Лешанич С.С. Сучасна гендерна теорія розвитку гендерних відносин в Україні / С.С. Лешанич. – Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – №8. – 2012. – С. 274–278. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2012_8%281%29__47
6. Улюра Г. Теоретико-методологічні засади гендерних студій з літературознавства / Г. Улюра; За ред. В. Л. Погребної. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2008. – Режим доступу: <http://feminism-ua.livejournal.com/475581.html>

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Мірошник О. Ю.

С. С. Марчук

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ЖІНОЧОЇ ПСИХОЛОГІЇ У РОМАНІ «ЩОДЕННИК СТРАЧЕНОЇ» МАРІЇ МАТІОС

У 90-х – 2000-х в українському літературознавстві посилилася увага до нових, нетрадиційних методів дослідження художнього тексту. Зокрема психоаналіз, яким в Україні після довгого замовчування активно стали послуговуватися на початку 90-х років ХХ ст., справді дає величезні можливості для таких досліджень. Застосування психоаналітичної методології знаходимо в працях В. Агеевої, Т. Гундорової, О. Забужко, Н. Зборовської, Г. Левченко, М. Моклиці, А. Печарського, С. Пригодія, С. Михиди та ін. Для більшості з них застосування цього методу дало змогу відкрити нове бачення творчості відомих письменників, зокрема, Т. Шевченка, Лесі Українки, В. Винниченка та ін. Творчість сучасних українських письменників також стала об'єктом психоаналітичних інтерпретацій багатьох дослідників

(О.Забужко, С.Процюк, ЄПашковський, М.Матіос, С.Жадан та ін.), оскільки їхні твори засновані на глибинних рефлексіях над власним індивідуальним і колективним позасвідомим.

Одним із цікавих підходів до вивчення літературного твору, особливо сучасного періоду, є юнгівське літературознавство або ж архетипний аналіз. Вчення про архетипи належить швейцарському ученому К.-Г. Юнгу, який започаткував розгляд художнього тексту з позицій глибинної психології. Основне своє завдання аналітик вбачав у тому, щоб виявити елементи колективного несвідомого. Для літературознавства концептуальне значення має його вчення про архетипи. К.-Г. Юнгу належать також вчення про психологічний та візіонерський типи творчості, інтровертну та екстравертну авторські позиції; цікавими є міркування про жіночу психологію творчого процесу. Поряд з образами, символами, архетипами вони також можуть бути об'єктами психоаналітичної інтерпретації літературного твору [1].

Теоретичні концепції психоаналітичної теорії К.-Г. Юнга цікаво застосувати для літературознавчого аналізу творчості сучасної української письменниці Марії Матіос, а саме її твору «Щоденник страченої», адже тут розгортається психосемантичне тло для дослідження внутрішнього буття жінки. Вважаємо, що авторка роману «Щоденник страченої» спроектувала жіноче несвідоме у творчість, передала його мовними категоріями, використавши специфічну форму сповідальності. Письменниця, обравши для свого твору жіночу нарративну модель письма, порушує традиційно жіночі теми: гендерних стосунків, нереалізованості жінки у суспільстві. Представниця сучасної української жіночої прози М. Матіос заглиблюється у феміністичний контекст проблеми буття, водночас опікується загальнолюдськими й національними питаннями. Драматизм тексту М. Матіос увиразнює її потяг до гостросоціального письма, показує стурбованість авторки долею людини, майбутнім людської цивілізації. Декларована авторкою жіноча суб'єктивність та індивідуалізація письма, як зазначає Тетяна Тебешевська, ще раз «наголошує на можливості жінки в сучасному літературному просторі наполягати на своєму праві говорити й мати власну думку, творити художній світ жінки з позицій жінки» [2, 55].

У «Щоденнику страченої» спостерігається деталізація у зображенні внутрішнього світу жінки, пов'язана із психологізмом «жіночого письма», вираженим у передачі нюансів жіночого типу мислення, внутрішнього світу жінки, порухів її душі, фіксуванням свідомих і підсвідомих бажань тощо. Використання жанрових форм щоденника, нотаток, спогадів, сповіді, снів як характерних прийомів розкриття внутрішнього світу героїнь і форми їх самовиявлення, а також виклад частин тексту у формі коментарів, авторських відступів, зумовлені внутрішньою потребою письменниці висловитися безпосередньо й відверто, що теж є ознакою жіночого письма. Письменниця відзначає, що її книга – це «Жіночий літопис». Наголошує вона на цьому не випадково, оскільки сучасна жіноча проза позначена зверненням авторів саме до проблем жінки, її самоідентифікації, буття у світі чоловіків. Тільки жінка може тонко вловити і відтворити своєрідну історію жіночої пристрасті, самотності, страху, страждань, роздумів і тривалого очікування щастя: «все, що записано в темно-зелену скриню пам'яті під кодом «Жіночий літопис» моє тріпотливе серце пережило і перетерпіло, пересміялося й перехлипало» [3, 15]. У творі М. Матіос доводить, що жінка вміє слухати себе й усе, що трапляється з нею глибоко переживає навіть тоді, коли про це згадує: «Нормальна людина завжди живе якщо не майбутнім, то тільки теперішнім. Зазирання в минуле є способом злодійства, віднімання себе від себе» [3, 19]. Стосовно героїні твору, то взаємопов'язаними є в ній тілесне й духовне, страждання і душевний біль завжди супроводжує «мова тіла», базована часом на кордоцентричному аспекті: «Я таки чую в собі серце», «Я не вмію розписати роботу свого серця навіть за твоєю вказівкою» [3, 43]. «Щоденник» написаний у стилі жіночого письма і пройнятий жіночою логікою, мисленням, екзистенцією і запрограмований передусім на читання жінками. Головна героїня – така собі сучасна Попелюшка, яка займає позицію очікування чоловіка, від якого залежить повнота її щастя. Одним із проклять, що тяжіє над жінкою, Сімона де Бовуар вважає «жіноче виховання» [4, 240]. Виховання жінки прирікає її на пасивну позицію очікування: «Дівчина – це Спляча Красуня, Віслюкова шкура, Попелюшка, Білосніжка; та, котра приймає і терпить» [4, 132]. Приблизно таку роль виконує й героїня «Щоденника страченої». Єдиним виходом для жінки в результаті подібного

виховання, як слушно зауважує Віра Агеєва, зостається «жагуча мрія про „прекрасного принца”, про виграш у шлюбній лотереї» [5, 24]. Усвідомлення такої істини приходить до Лариси Ковальчук з досвідом: «Наївні, вони, не підозрюють, що просто в якийсь момент цілком випадковий чоловік і, як правило, цілком випадково, прибирає обличчя уявлюваного тобою царевича» [3, 58]. У «Щоденнику страченої» М. Матіос спромоглася спроектувати жіноче несвідоме у творчість, передати його мовними категоріями, демонструючи власну суб'єктивність. При цьому письменниця використовує форму сповідальності, хоч і не абсолютизує її, яку переслідують думки про суїцид, вона не бачить радості в житті, а лише «повільне чекання повільного вмирання», але саме це головна героїня зрозуміє згодом, після невдалого «загравання зі смертю» та перегляду власного щоденника як суцільного пригадування свого «перетлілого» минулого.

Отже, у творі «Щоденник страченої» вбачаємо психологію «жіночі» творчого процесу. Роман є індивідуальним продуктом творчого процесу авторки, її творча праця бере початок в неусвідомлених глибинах індивідуально-колективного несвідомого. М. Матіос пише про жінку від імені жінки, спроектовує жіноче несвідоме у творчість, і у такий спосіб презентує глибинний психоаналітичний наратив.

Список використаної літератури:

1. Юнг К.-Г. Психологія і література / Юнг К., Нойманн Е. Психоаналіз і мистецтво. Київ, 1996. 325 с.
2. Тебешевська-Качак Т. Художні особливості «Щоденника страченої» Марії Матіос // *Слово і час*. 2006. № 2. С. 54 – 62.
3. Матіос М. Щоденник страченої : роман. Львів : ЛА «Піраміда», 2005. 192 с.
4. Бовуар, Сімона де. Друга стаття / Пер. з франц. : У 2-х т. Київ, 1995. Т.2. 469 с.
5. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму : Монографія. Київ : Факт, 2003. 320 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Вертипорох О.В.

Я. В. Пацьора

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОТИВ «МАТИ-Й-МАЧУХА» В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ

Мотив «мати-й-мачуха» є однією з найцікавіших архетипних систем, що маркована потужним психологічним резонансом та неабияким зацікавленням із боку носіїв різних культур світу і має своє особливе представлення в українському фольклорі. Дослідження образної антиномії «мати-мачуха» в казковій народній прозі дасть можливість репрезентувати сучасному світові інформацію про генетичну пам'ять народу, його культурний досвід, що є міцним знаряддям для пошуку фундаментальних відповідей на питання про життя та смерть, для пояснення драматичних подій сьогодення.

Попри частотну текстову реалізацію мотиву в різних жанрах фольклору, все ж він до цих пір залишається на маргінесах дослідницьких зацікавлень. Якщо світові наукові школи спеціально чи побіжно інтерпретували образну антиномію «мати-мачуха», декодували її смислове наповнення як символи небесних тіл та пір року (міфологічна школа), пояснювали походження образу мачухи з індійських казок про «підмінну дружину» (міграційна школа), проте вітчизняна фольклористика під цим кутом зору не вивчала чарівну «жіночу» казку, спеціально не спрямовувала свої дослідницькі пошуки у цій царині. Мета статті покликана заповнити теоретичну лаку дослідження мотиву в українських народних казках. Предметом нашого дослідження є особливості структури мотиву «мати-й-мачуха», його етапи розгортання.

У результаті дослідження казок «Про дідову та бабину дочку», «Мачуха й пасербиця», «Кобиляча голова», «Про дівчину Марусю», «Про сиріт і лиху мачуху» з'ясовано, що представлений у них мотив «Мати-й-мачуха» побудований на народних стереотипах «рідна мати» і «зла мачуха», сюжетотвірних мотивах – «мати допомагає дитині/мачуха шкодить пасербиці».